

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Man kan inte kalla skällsord för mobbning om man är vänner”:

En kvantitativ undersökning om skällsorden i skolan

Av Stina Kask

Interdisciplinärt examensarbete inom lärarutbildningen, LSV 410, 15 hp

Ämne: Svenska språket

Termin: VT -15

Handledare: Lars-Gunnar Andersson

Sammandrag

Syftet med uppsatsen har dels varit att undersöka vilka skällsord som används och vilka som undviks på en gymnasieskola i centrala Göteborg, dels att göra en mindre kartläggning av hur lärare och elever ställer sig till dessa. Uppsatsen kommer även att undersöka vilka direktiv styrdokumentet för gymnasieskolan ger gällande skällsord och verbala kränkningar. Jag har valt att använda mig av enkätundersökningar där 32 elever och 30 lärare har deltagit. Såväl skolans värdegrund som sociolingvistiska teorier om fult språk har legat till grund för konstruktionen av enkäten.

Undersökningen visar att de skällsord som uttalas av eleverna i klassrummet är de som funnits bland svenskans invektiv sedan länge, t.ex. *idiot* och *jävel*. Det framkom dessutom en relativt stor acceptans från eleverna kring ordet *bög* i klassrummet. De vanligaste orden som eleverna uppgav att de inte säger var *hora*, *bög/böj* och *fitta/fittjävel*. Intressant är att ordet *bög* förekommer både som det ord som vissa av eleverna inte säger i klassrummet och som ett ord som kan uttalas av andra elever utan problem. Även lärarna uppgav att *idiot* är det ord som flest tolererar medan *hora*, *fitta* och *bög* var de skällsord som ansågs mest oacceptabla.

Resultatet visar även att elever och lärare har ungefär samma inställning till skällsord. Däremot anser lärare i högre grad än elever att förekomsten av skällsord på skolan är ett problem. Respondenterna har haft möjlighet att utveckla sina ställningstaganden genom enkätens avslutande utrymme. Där framkom att attityderna till skällsord ofta beror på situation och person, detta var något både lärare och elever kommenterade. Däremot finns det inget sådant utrymme för undantag enligt Skolverkets direktiv utan där framgår det att *all* typ av kränkande behandling *alltid* ska följas upp med vidtagna åtgärder fram tills önskad effekt uppnåtts. Jag har uppmärksammat att det finns en problematik gällande när skällsorden ska tolkas som kränkande och när de uttalas som närhetskapande då detta är upp till varje lärare att avgöra.

Uppsatsen behandlar även styrdokumentet och deras direktiv. Läroplanen föreskriver en skyldighet att motverka kränkande handlingar och svenskämnets innehåll på gymnasiet ska behandla skillnader mellan formellt och informellt språkbruk samt olika typer av språklig variation. Skällsord i skolan kan alltså behandlas både ämnesövergripande och som moment i svenskundervisningen.

Nyckelord: *sociolingvistik, skällsord, verbala kränkningar, skolan, värdegrunden*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och forskningsfrågor	2
3. Teori	3
3.1 Invektiv och svordomar	3
3.2 Det fula språkets funktioner	4
3.3 Pejorisering	4
3.4 Automatisering	5
3.5 Bruk av skällsord	5
3.6 Det tabubelagda	7
3.7 Vem använder skällsord	9
4. Tidigare forskning	10
4.1 Förekommande skällsord i skolan	10
4.2 Skällsord och nomer	11
5. Skolan och styrdokumentet	12
6. Metod och material	14
6.1 Enkätundersökning	14
6.2 Kritisk diskussion kring metodvalet	14
6.3 Urval	15
6.4 Enkäten	16
6.5 Etik	17
7. Resultat och analys	18
7.1 Attityder till skällsord i skolan	19
7.2 Mellan vilka uttalas skällsord	22
7.3 Ses förekomsten av skällsord i skolan som ett problem?	23
7.4 Förekomsten av skällsord	25
7.5 Ageranden kring skällsord	26
7.6 Frekvensredovisning	28
7.7 Vems ansvar?	29
7.8 Åtgärder enligt lärarna	29
7.9 Läroplanens direktiv	31
7.10 Svenskämnets direktiv	32
7.11 Åtgärder enligt styrdokumentet	33
7.12 Det beror på...	33
8. Slutdiskussion	35
Litteraturförteckning	38

Tabellförteckning

Tabell 1A: Elevenkät. Skällsord som gymnasieelever väljer att inte säga i klassrummet. Skällsord som gymnasieelever säger i klassrummet ibland/utan problem	s. 19
Tabell 1B: Lärarenkät. Skällsord som gymnasielärare inte accepterar i klassrummet. Skällsord som gymnasielärare bortser ifrån	s. 21
Tabell 2A: Mellan vilka uttalas skällsord enligt gymnasieelever?	s. 22
Tabell 2B: Mellan vilka uttalas skällsord enligt gymnasielärare?	s. 22
Tabell 3A: Ser gymnasieelever förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?	s. 24
Tabell 3B: Ser gymnasielärare förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?	s. 24
Tabell 3C: Tycker elever att man kan kalla skällsord för mobbning?	s. 24
Tabell 4A: Elevenkät. Har du blivit kallad något skällsord i skolan?	s. 25
Tabell 4B: Elevenkät. Har du kallat någon skällsord i skolan?	s. 25
Tabell 4C: Lärarenkät. Har du blivit kallad något skällsord i skolan?	s. 25
Tabell 4D: Lärarenkät. Vilka skällsord har riktats mot dig?	s. 26
Tabell 5A: Reagerar lärarna när de hör skällsord på skolan?	s. 26
Tabell 5B: Har ni arbetat med skällsord i undervisningen?	s. 27
Tabell 5C: Agerar du om du hör skällsord i klassrummet?	s. 27
Tabell 5D: Agerar du om du hör skällsord under raster?	s. 27
Tabell 5E: Tar du upp skällsord i din undervisning?	s. 27
Tabell 6A: Hur ofta hör du skällsord under skoltid?	s. 28
Tabell 6B: Hur ofta vidtar du åtgärder när du hör kränkningar under skoltid?	s. 28
Tabell 7: Vems ansvar är det att skällsord och verbala kränkningar inte förekommer på skolan?	s. 29

1. Inledning

Det går inte många minuter innan jag hör ord som *hora*, *fitta* eller *bög* på skolgården där jag jobbat som lärarevikarie i ett par år. Orden uttalas både med eftertryck och ilska men också med lek och närhet mellan eleverna. Jag inser att skällsorden har flera funktioner för ungdomarna. Efter gymnasiet ska många börja arbeta och tanken slår mig att dessa skällsord är långt ifrån accepterade på arbetsplatser. Jag undrar därför hur skällsorden används under gymnasietiden, som ofta är det allra sista steget innan ungdomarna slussas ut i samhället och i arbetslivet.

Under uppväxten genomgår vi en socialisationsprocess där språket är flytande och påverkas av samhället vi lever i och de människor vi umgås med. I ungdomsåren är därmed skolan en av de primära språkkällorna, och det är bland annat där värderingar förmedlas, reproduceras och utmanas genom kommunikation (Skolverket 2002:6). Skolan fungerar inte endast som en kunskapsförmedlare, utan är även en institution som ska fostra framtidens samhällsmedborgare. Skolverket beskriver värdegrundsarbetet som ett centralt utvecklingsområde där all personal ska främja aktning för människans egenvärde. Värdegrunden omfattar: människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet mellan människor (Skolverket 2014).

Det är dock inte alltid dessa värden efterlevs av elever. Skolverket utförde 2002 en rapport i samverkan med Enheten värdegrunden och Avdelningen för utvecklingsstöd som syftade till att kartlägga förekomsten av rasism, etnisk diskriminering, sexuella trakasserier, homofobi och könsrelaterad mobbning i skolan. Det framgick då att kränkande handlingar äger rum överallt i skolan. De allra vanligaste uttrycksformerna var att använda könsord och ord för sexuell läggning (2002:14). I intervjuerna förklarade dessutom flera elever att de upplevde att lärarna ofta inte märker eller bryr sig om kränkande handlingar i klassrummet. Med detta som bakgrund vill jag undersöka hur gymnasieelever och lärare upplever skällsord i skolan. Området är relevant utifrån både sociolingvistisk synpunkt och skolan som normbärande institution. Uppsatsen kommer att redovisa en enkätundersökning som gjordes på en gymnasieskola i centrala Göteborg där 32 elever och 30 lärare blev tillfrågade bland annat om vilka skällsord som cirkulerar i klassrummen, om de anser förekomsten av skällsord på skolan som ett problem och

om lärare behandlar skällsord i sin undervisning.

2. Syfte och forskningsfrågor

Avsikten med uppsatsen är att undersöka vilka skällsord som används och vilka som undviks på en gymnasieskola i centrala Göteborg samt att göra en mindre kartläggning av hur lärare och elever ställer sig till dessa. Studien är gjord genom en enkätundersökning där det även funnits utrymme för kommentarer av mer kvalitativ sort (se bilaga 1 och 2). Materialet är baserat på respondenternas egna upplevelser och erfarenheter, studien hjälper därmed till att belysa de rådande normer som gäller för ungdomars laddade språkbruk.

Uppsatsens syfte är därmed dels att beskriva olika skällsord som används i skolan, dels att beskriva lärares och elevers attityder till skällsorden. För att uppnå syftet har följande frågor behövt besvaras:

- Vilka skällsord uppger elever att de inte säger/ säger i klassrummet?
- Vilka skällsord uppger lärare att de inte accepterar/ låtsas som att de inte hör i klassrummet?
- Ser elever och lärare skällsord i skolan som ett problem?
- Hur agerar lärarna när de hör skällsord?
- Vad ger läroplanen för direktiv gällande skällsord i skolan?
- Hur borde lärare hantera skällsorden i undervisningen?

3. Teori

Avsnittet redogör för de teorier som behandlat fult språk och skällsord utifrån ett sociolingvistiskt perspektiv. Begrepp som kommer att fungera i resultatredovisningen behandlas och olika svordomsmotiv belyses för att ge en ökad förståelse för det fortsatta analysarbetet. Jag har främst utgått från *Fult språk* av Lars-Gunnar Andersson (1985), *Blatte betyder kompis, om maskulinitet och språk i en högstadieskola* av Rickard Jonsson (2007), *Ungdomsspråk* av Ulla-Britt Kotsinas (1994, 2004), och Skolverkets rapport *Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft* (2002).

3.1 Invektiv och svordomar

I Nationalencyklopedin förklaras ordet *invektiv* som ”ett kraftuttryck som riktas mot en eller flera personer, t.ex. *skitstövel*, *idiot* och *knöl*” (ne.se: invektiv). Svenska språket har flera tusen ord som fungerar som invektiv, vilka varierar mellan olika grupper, områden och generationer. Invektiv kan stå självständigt eller löst fogat till annat yttrande och kraftuttrycket kan variera mellan svagt och starkt, till exempel *dummer* eller *as*. Orden kan också förstärkas av svordomar (*förbannade kräk*) (ibid.). I uppsatsen kommer invektiv att kallas för *skällsord*, vilket är den mer spridda och vardagliga benämningen.

Svordomar förklaras i Nationalencyklopedin som ”typ av kraftuttryck som används framförallt i talspråket då talaren förstärker sitt budskap genom att använda tabubelagda ord, t.ex. folkliga termer för avföring, könsorgan och sexuellt umgänge av olika slag” (ne.se: svordomar). Svordomar syftar aldrig på det fenomenen som de ursprungligen betecknar utan används alltid i överförd bemärkelse. De svenska svordomarna är till största del hämtade från religion, avföring och könsorgan. Andra kulturer har andra svordomsmotiv, men sammantaget kan man säga att orden stammar från vad som anses vara tabu eller förbjudet (ibid.).

Svahn har skrivit avhandlingen *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen: skällsord, stereotyper och könskonstruktioner* (1999), där hennes definition av skällsord är: ”förklenande personbenämningar som skulle kunna användas antingen till en närvarande person eller om en

frånvarande person” (1999:15). Kotsinas belyser i *Ungdomsspråk* att vanliga skällsord som *hora, fitta, bög* och *kuk* ofta används som svordomar vid utrop och behöver nödvändigtvis inte vara riktade mot eller till en person (2004:152f).

Eftersom den här uppsatsens avsikt är att undersöka hur elever och lärare upplever skällsord i skolan har inte allmänt svordomsbruk behandlats. I enkätundersökningen förklarade jag för eleverna och lärarna att ”med skällsord menar jag verbala kränkningar eller nedsättande ord riktade till en annan person”. Uppsatsens resultat bör därför betraktas utifrån den definitionen.

3.2 Det fula språkets funktioner

”Nothing is bad in itself. No word or phrase is in itself bad. It is bad only in the eyes of those who evaluate and look at the language” (Andersson & Trudgill, 1990:35). Vad Anderson och Trudgill menar här är att språket i sig inte är fult, utan det krävs en mottagare som värderar innehållet utifrån dennes föreställningsvärld för att innebörden ska uppfattas som fult. Vidare skriver Andersson i *Fult språk* (1985) att fult språk är kulturbetingat och kan bland annat ses som en estetisk dimension, moralisk dimension eller hygienisk dimension. Skällsord förklarar författaren som ett fult ord som används för att nervärdera en annan människa. Det är alltså inte språksystemet eller ordförrådet som skapar skällsorden, utan snarare språkanvändningen vilken kan göra orden laddade och bidra till en situationskänsla. Antalen skällsord är därmed i stort sett oändligt, medan svordomar till viss del är begränsade i antal.

Samtalsämne och sammanhang hör till de viktigaste faktorerna som styr valet av språkform, enligt Andersson. I språkanvändningen tar man hänsyn till hur formell eller informell situationen är, något som vidare påverkar trygghetskänslan hos talaren (jmf Kotsinas 2007:19). Vid en formell situation kan man känna en osäkerhet, och därmed håller man sig till trygga ordval som inte äventyrar situationen. Vid ett informellt samtal känner däremot talaren sig mer trygg och riskerar ingenting i sin språkanvändning. Det kan därmed antas att skällsord inte används första gången man träffar en ny person, utan det krävs en viss trygghet innan man använder mer laddade ord.

3.3 Pejorisering

Språket är inte statiskt och ordförrådets innebörd förändras med tiden. Svahn beskriver ordens betydelseförskjutning som en ständigt pågående process, hon har främst fokuserat på benämningar på kvinnor då betydelseglidningen verkar vanligare bland skällsord som syftar på kvinnoord (1999:165). Ord kan urvattnas på dess ursprungliga innebörd och träda fram i en ny kontext genom att neutrala ord övertas och brukas i syfte att positionera någon eller något. Enligt lingvister och genusforskare blir de skällsord som vanligast används mot kvinnor de mest negativt laddade, flera teorier diskuterar vad detta kan bero på. Svahn lyfter bland annat upp en manlig rädsla över att kvinnan ska bli överordnad och att hon därmed bör förtryckas för att säkra maktstrukturerna i samhället (1999:165f). Vidare ger Svahn belägg för att kvinnobenämningar som idag används allmänt nedsättande tidigare haft neutral eller positiv klang, men med tiden pejoriserats (t.ex. *kärring*, *fruntimmer*, *kona*). Men ord behöver inte få sin betydelseförskjutning åt det negativa hållet, till exempel har orden *flicka* och *kvinn*a gått från en negativ till en neutral laddning (ibid.).

3.4 Automatisering

Vad Svahn beskriver som automatisering är de ord som blivit självklara att använda utan att ta hänsyn till den ursprungliga innebörden (1999:170). Det kan handla om skällsord med suffixliknande sammansättningsled där till exempel efterleden *-fitta*, *-röv* och förlederna *piss-* och *skit-*, Svahns material visar att vanliga ordsammansättningar är *surfitta*, *fittjäv*el, *kukhuvud*. Hon menar dessutom att leden även kan ingå i andra typer av ordbildning som adjektivet *fittig* i betydelsen 'dum, mesig'. Ord kan alltså automatiseras och fungera som en annan innebördsbärare än vad ursprungsbetydelsen syftar till. Ett annat exempel Svahn tar upp är *bög* som även det ofta uppträder i sammansättningar utan att anknyta till homosexualitet: *databög*, *märkesbög*.

3.5 Bruk av skällsord

Varför använder vi då svordomar och skällsord, kan man fråga sig. Andersson har klassificerat motiven för svordomar i tre kategorier: *psykologiska* (individrelaterade), *sociala* (grupprelaterade) och *språkliga* motiv (1985:110).

De *psykologiska* motiven handlar om att frustration leder till en känsla av aggressivitet, något man måste få utlopp för. Ett bra sätt att få utlopp för detta är genom att svära och på så sätt återställa den psykiska balansen.

De *sociala* motiven delar Andersson in i flera undergrupper:

a) för att visa sig tuff – det är tufft att göra något som är förbjudet, b) för att chockera eller få uppmärksamhet - ”[...] så kan det t ex. vara när eleven inför sin klass kallar sin fröken för 'jävla hora', men bakom detta kan naturligtvis också ligga en önskan om att visa sig tuff” (1985:114). c) För att ange grupp tillhörighet – att man markerar sin tillhörighet genom språket. d) För att smäda eller skälla på en annan – både psykologiska och sociala förklaringar är inblandade och elakheter blir mer effektiva om de delvis är sanna. e) För att visa vänskap – kräver att man känner personen och litar på denne för att kunna uttala och motta skällsord, detta kan ses som ett tecken på förtroende och respekt. f) För att lägga undan titlarna – detta är ett sätt att sänka språkets och situationens formalitetsgrad.

De *språkliga* motiven syftar till att orden har en betydelse eller funktion som hjälper talaren att förmedla det den tänker. (1985:110-121).

Även Svahn (1999) har delat in bruket av skällsord i områden som kan förklara varför ungdomar använder sig av skällsord.

a) Affektladdade situationer – de inblandade har ett behov av att ge utlopp för ilska och frustration, detta kan liknas vid vad Andersson kallar för psykologiska motivet och har en ”uttömmande” funktion. Vid situationen är de inblandade vanligtvis provocerade och benämner personen med kränkande ord, affekt kan riktas både till personer som är närvarande eller frånvarande. I det senare kan man även benämna ordbruket som skvaller, Andersson för ett resonemang om att de ord som riktas direkt till en person är mildare än de ord som används när personen inte är närvarande (se Svahn 1996:263).

b) Maktutövning – en strukturellt överordnad grupp eller individ använder sig av invektiv för att trycka ner den underordnade (1999:21). Svahn belyser att den som uttalar skällsordet inte behöver vara arg eller känna ovänskap till den som skällsordet riktas, det handlar snarare om att

positionera sig som överordnad genom att förödmjuka den andre. Vanliga grupper som ofta blir angripna av denna maktutövning är enligt Svahn kvinnor, pojkar, invandrare och homosexuella (jmf Jonsson 2007).

c) Gängjargong – ord som förekommer inom en trängre krets kan ingå i en så kallad gängjargong och Svahn poängterar att ungdomsspråk och gruppidentitet ofta karaktäriseras av bl.a. svordomar, nedsättande ord och annat som kan kallas för fult språk (1999:24). Ungdomar blir på så sätt kontrasterade från vuxenvärlden och tabubelagda ord kan markera vi:ni-förhållande. Dessutom kan gängjargongerna benas ut i mindre bitar, ungdomars språk kan skilja sig mellan olika grupper och komponenter som kön, sexualitet, ålder, etnicitet, intressen och så vidare kan påverka gängjargongens stil.

d) Intimitet – på liknande sätt som gängjargongen kan marker en vi-tillhörighet kan till synes nedsättande ord fungera närmande mellan individer. Det finns en tillåtelse kring vissa språkliga utvecklingar, enligt Svahn som fungerar som skämt och styrker kamratandan. Då skällsorden ofta har en negativ innebörd kan även användningen av dessa i närhetssyfte locka till skratt och lekfullhet mellan talarna, dock finns det vissa risker med detta om inte deltagarna känner varandra tillräckligt väl och därmed inte vet vem som tål vad (1999:26f). De kategoriseringar Svahn gör kring maktutövning, gängjargong och intimitet kan liknas vid Anderssons sociala svordomsmotiv (jmf Andersson 1985:110-121).

e) Urladdning – genom att skällsord används utan sin negativa laddning kan man ta ifrån andra användare slagkraften i orden. Detta är något Jonsson beskriver att sina informanter gör gällande etnicitet och härkomst (se avsnitt 4.2, Jonsson 2007:122). Orden erövrar på så sätt och kan användas i positiv bemärkelse, och även fungera som en komplimang (Svahn 1999:28).

3.6 Det tabubelagda

Att vissa ord är mer lämpade än andra som skällsord kan ses i hur frekvent ordet används, Andersson har listat inom vilka områden man finner de vanligaste tabubelagda orden i Västeuropa:

a) könsorgan, sexuellt umgänge

- b) religion, kyrka
- c) kroppens avfallsprodukter
- d) döden
- e) fysiska och mentala handikapp
- f) prostitution
- g) narkotikahantering, kriminalitet (1985:79).

Vidare skriver Andersson att vid tilltal som ska vara kränkande är det effektivt att använda sig av possessiva pronomen som till exempel *din* för att förstärka meningsskapandet: "*din jävla idiot* (intelligens), *din pissapa* (djurlikhet), *din satans bög* (sexuell läggning), *din jävla svartskalle* (etnisk bakgrund)" (1985:100). Andersson menar att det inte är lika fult att svära nu som förr, däremot har de tabubelagda orden förändrats över tid och att idag är det till exempel fulare med utlänningshat och fördomar gentemot olika invandrargrupper (1985:26,82). Ordet *svartskalle* har enligt Andersson sedan 70-talet blivit ett av svenskans mest kraftladdade uttryck, vilket han förklarar genom samhällets spänningar som bidrar till vilka områden som blir tabuladdade (ibid.). Därmed är min tolkning att även *etnicitet* kunnat figurera på listan idag.

På liknande sätt som Andersson beskriver hur ord gällande invandrare har en tabuläggning poängterar bland andra Jonsson i sin avhandling hur en vit, manlig heteronorm återspeglar ord som blir fredade från skällsord. "Dessa stereotyper, som ständigt återskapas, kan jämföras med en seglivad föreställning, med ett historiskt arv av kolonialism och rasism, om en hotfull maskulinitet som tillskrivs 'de andra'" (2007:49). Litteraturvetaren Eve Kosofsky Sedgich (1985) talar om begreppet "homosocialt begär", som syftar till att män ofta föredrar män i den egna gruppen, men att detta inte får förväxlas med homosexualitet genom uttryck som homofobi och konkurrens om kvinnor. Detta kan förklaras som att homosexuella personer inte ses som "riktiga" män och kvinnor, därmed synliggör man den gräns som ses som otänkbar genom att använda ord som *bög* och *flata* i nedvärderande syfte. Johnsson skriver: "den nära relationen till andra killar riskerar inte heller att bli tolkad som *för* nära, så länge heterosexualitet ständigt intygas" (2007:51). Även om heteronormen är det som killarna i undersökningen gestaltar så är syftet inte främst att förtrycka homosexuella, utan snarare att upprätthålla en maktposition inom gemenskapen. Sexualitet kommer även till uttryck genom att tillskriva kvinnan en undergiven position där skällsord som *hora* och *fitta* fungerar som ett sätt

för killarna, enligt Jonsson i projektet att "göra maskulinitet" (2007:165).

3.7 Vem använder skällsord

Det finns flera teorier kring vem som säger vad i sociala sammanhang. Sociologerna Pierre Bourdieu (1977) och Basil Bernstein (1971) menar att språket fungerar som en sorteringsmekanism där klass och uppväxtmiljö spelar stor roll. Jonsson (2007:105) skriver: "Språket är ett område där välutbildade människor i ett sekulariserat samhälle fortfarande kan åberopa en auktoritet, en språklig norm, och utifrån den fälla kommentarer om andras språkanvändning. Genom en värdering av språket kan ett 'vi' och ett 'dom' konstrueras." Ungdomar hämtar en stor del av sitt språk från skolan när de talar med vänner och skolpersonal. Eftersom fult språk oftast inte lärs ut av föräldrar kan man anta att svordomar och skällsord inte är lika beroende av hemmets uppfostran som vardagstalet utan snarare av vänkretsens ordförråd och språkbruk. Man kan även anta att det främst är mellan vänkretsen eller jämgamla som fula ord förekommer. Kotsinas förklarar att när ungdomar samtalar bearbetar de ofta samtidigt sina erfarenheter för att få tillträde till verkligheten, och just frigörelsen från föräldrarna i ungdomsåren gör att man försöker sätta in sig själv i ett större sammanhang och fastställa sin plats i gruppen (2007:52). Det spelar även roll att tonåren är en period i livet då starka känslor behöver komma till uttryck och ungdomen pendlar mellan att vara barn och att bli bekräftad som egen individ. Samtalskontexten är ofta begränsad till familj och kamratgrupp, vilket gör att formella sammanträden där språkanvändningen kan få allvarliga konsekvenser ännu är oupptäckta (ibid.).

Etnologen Anna Sofia Lundgren (2000) skriver i sin avhandling *Tre år i g: perspektiv på kropp och kön i skolan* att sexistiska uttryck och skällsord inte begränsas till klassbakgrund eller område. Lundgren följer i sin studie en högstadielklass där majoriteten av eleverna har föräldrar med akademisk bakgrund, något som enligt tillexempel Bourdieu borde påverka barnens språkbruk och kulturella kapital (Broady 1989). Det förekommer dock frekventa sexistiska uttal som *fitta* och *hora* i klassen som Lundgren undersökt. De skällsord som är kopplade till kvinnan används även av tjejerna själva. Det verkar inte finnas någon regel om vem som får använda skällsord eller åt vem dessa riktas.

I dagens samhälle finns det dessutom en språkkanal som saknar direktkontakt, media har fått

ett allt större utrymme i ungdomars liv och kommunikationen kan ske anonymt och nå ut till obegränsat antal mottagare. Andersson skriver att massmedierna representerar en envägskommunikation som har möjligheten att sätta upp språkliga modeller som vi kan följa eller förkasta (1985:30). I medier och på internet behöver inte avsändaren mötas av direktkritik för sitt språkbruk på samma sätt som i ett pågående samtal, vilket gör att medierna lämnar en fristad åt det fula språket. Detta kan leda till att ungdomar som spenderar mycket av sin tid och för sin kommunikation via sociala medier går miste om vilka åsikter språkbruket genererar.

4. Tidigare forskning

För att få en ökad förståelse av hur skällsord används och vilka attityder som finns kring dessa kommer avsnittet att ge en översikt över befintlig forskning på området.

4.1 Förekommande skällsord i skolan

Det finns tidigare uppsatser som undersökt vilka skällsord som cirkulerar i skolan, bland andra har Cecilia Bergstrand gjort examensarbetet *Oss horor emellan? - en undersökning av gymnasieflickors bruk av och uppfattningar om skällsord* (2005) från Göteborgs Universitet och Martin Ådal & Ulrika Andersson *Skillnad till attityd mellan fult språk bland killar och tjejer – en kvantitativ studie bland gymnasieelever* från Högskolan i Halmstad (2009). Båda studierna har genom enkätundersökningar kartlagt bland annat vilka skällsord som upplevs av eleverna som värst att höra, där resultaten pekar ut *hora* och *slampa* för kvinnor och *bög* för män. Dessa ord visade sig även vara vanligt förekommande på skolorna.

Bergstrands undersökning fokuserade på kvinnliga gymnasieelevers attityder till skällsord och tog hänsyn till huruvida flerspråkighet påverkar inställningen till dessa. 38 enkäter besvarades på en kommunal gymnasieskola i Göteborg, varav 22 respondenter var enspråkiga och 16 flerspråkiga med blandade hemspråk. Resultatet visade att *hora* och ord inom den sexuella sfären är både de som respondenterna uppfattade som mest kränkande och som mest vanliga. Dessutom framkom det att flerspråkiga elever såg allvarligare på förekomsten av skällsord än de enspråkiga. Detta resultat visade sig även i Skolverkets granskning av värdegrunden i skolan där flerspråkiga elever upplevde sig mer kränkta än enspråkiga (2002). I

Bergstrands undersökning var det vanligaste skällsord som svarspersonerna uppgav att de själva använde *idiot* eller ord som syftar till lägre intelligens. Bergstrands undersökning syftade även till att ta reda på hur vuxna *bör* arbeta med eller hantera skällsord i skolan. Slutsatsen blev att elever vill att lärare ska tala mer om och agera mot skällsord (2005).

Ådal & Andersson hade i sin enkätundersökning bifogat skällsord som Svahn kategoriserat utifrån nedsättande ord för män och kvinnor (2009, jmf Svahn 1999). Eleverna kunde därmed få ”inspiration” till vad som kan räknas som skällsord och inte. Syftet var att undersöka gymnasieungdomars attityd till och användande av fult språk. Dessutom undersökte författarna om det fanns skillnader mellan kön, etnicitet och vald studieinriktning. Enkäter skickades ut till 157 elever på tre olika kommunala gymnasieskolor i en kommun i södra Sverige. Resultatet visade att det finns stora skillnader gällande attityder till och användande av skällsord mellan killar och tjejer. Ord som syftar på homosexualitet beskrivs som mer känsliga för killar, och ord inom prostitution som *hora* ansågs mest kränkande för tjejer. Det framkom även i undersökningen att tjejerna ligger närmare den språkliga normen i samhället, medan killarna inte reagerar lika negativt på skällsord eller ”fult språk”.

Hur lärare ställer sig till detta behandlas inte i någon av uppsatserna. I Skolverkets rapport gällande värdegrunden i skolan (2002:16) framkom det däremot att lärare anser att skolan arbetar mer förebyggande mot verbala kränkningar än vad eleverna ansåg. Undersökningen visar dessutom att elever upplever att ju högre upp i åldrarna de kommer, desto mer avtar insatserna från skolan och lärarna mot skällsord och verbala kränkningar.

4.2 Skällsord och normer

Jonsson har skrivit doktorsavhandlingen *Blatte betyder kompis, om maskulinitet och språk i en högstadieskola* (2007) där han undersökt hur bland annat skällsord fungerar mellan eleverna. Han beskriver ordens innebörds komplexitet: ”Tilltalen kan många gånger låta exkluderande, men samtidigt uppfattar jag att samma ord fyller en funktion av att upprätthålla en gemenskap. Det innebär också att ha ett namn, och därmed att vara någon i gemenskapen” (2007:84f). Vidare beskriver Jonsson att skällsord kan användas som ett sätt att avdramatisera innebörden och på så sätt distansera sig från allvaret bakom ordet. ”I skämtet ligger en möjlighet att inta

och driva med det som fördomarna säger. Genom skämtet kan vi förändra betydelsen av hur vi betraktar oss själva och det samhälle vi lever i [...]” (2007:122). Skällsord som kan uppfattas som skämtsamma har alltså en möjlighet att driva med fördomar om sig själva eller andra och därmed skapa en känsla av gemenskap, på samma sätt som det kan markera en distansering från det man inte vill tillhöra. Jonssons undersökning har främst fokuserat på killar och maskulinitet och hur den maskulina normen skapas i relation till den motsats som normen *inte* är. Han beskriver att normer förutsätter det avvikande, vilket i fråga om maskulinitet beskrivs som femininitet. I detta resonemang ryms feministisk teoribildning som visar på konsekvenser av hierarkier, makt och ojämlika villkor för kvinnor i relation till män. Men det finns även en maktordning mellan männen skriver Jonsson: ”normen om heterosexualitet skapas i motsats till mannen som homosexuell, en vit maskulinitet konstrueras i relation till stereotypen av svart maskulinitet” (2007:31). Skällsord kan därmed rymma en maktaspekt genom att kategorisera stereotyper utifrån normavvikelser och oavsett om skällsord uttalas av närhetsmotiv så speglar dessa samhällsnormerna.

5. Skolan och styrdokumentet

Både läroplanerna för grundskola (Lgr 11) och gymnasium (GY 11) bygger på skollagen som syftar till att alla som verkar i skolan ska ”främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö” (Skollagen kap 1, 2§). Särskilt lyfts jämställdhet mellan könen upp och arbetet för att motverka all typ av kränkning såsom mobbning och rasistiska handlingar. Följande mål gällande likabehandling slås fast i Lgr 11 (2011:12):

Skolan skall sträva mot att varje elev

- vidareutvecklar sin förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde och integritet,
- inte accepterar att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå människor,
- förstår och respekterar andra folk och kulturer,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla med

deras bästa för ögonen.

Enligt skollagen ska åtgärder eller insatser vidtas om kränkande behandling sker i skolan. Kursplanerna för svenska på gymnasiet lyfter också upp etiska mål för eleven att sträva mot genom att den:

- förstår språkets betydelse för identiteten och utvecklar förmågan att förstå sig själv och andra i ett kulturellt och historiskt sammanhang,
- i dialog med andra uttrycker tankar, känslor och åsikter och reflekterar över existensiella och etiska frågor och fördjupar sin förståelse för människor med andra levnadsförhållanden och från andra kulturer,
- blir förtrogen med grundläggande demokratiska, humanistiska och etiska värden men också medveten om destruktiva krafter att reagera emot (Skolverket, 2013).

Styrdokumentet ger tydliga direktiv att skolan ska fostra eleverna till demokratiska medborgare som försäkrar individens okränkbarhet och integritet. Identitetsskapandet bör alltså ske i en trygg miljö där språket är centralt för den fortsatta utvecklingen. Under skoltid råder regler som säger att man inte får kränka varandra och svenskämnet ska bland annat förstärka förståelsen för andra människor. Det bryter således mot skollagen att kalla någon annan för skällsord på skolan. I skolpersonalens uppdrag ligger det ett ansvar att inte förbise när sådant inträffar utan istället ge utrymme för dialog och diskussion kring underliggande strukturer för att minska det kränkande språkbruket.

6. Metod och material

6.1 Enkätundersökning

Jag har genomfört en enkätundersökning riktad till gymnasieelever och en riktad till gymnasielärare. Frågeställningarna har fungerat som underlag till enkätfrågorna och på så sätt ramat in de centrala ämnena för uppsatsens analysarbete. Enkäterna delades ut på en gymnasieskola med högskoleförberedande program i centrala Göteborg och eleverna som svarade på enkäten var från alla tre årskurserna.

6.2 Kritisk diskussion kring metodvalet

En av fördelarna med en enkätundersökning är att materialinsamlingen går relativt fort, till skillnad från intervjuer eftersom flera kortare enkätfrågor ställs samtidigt och flera respondenter kan delta vid samma tillfälle. En annan fördel är att alla frågor ser likadana ut för eleverna respektive lärarna så att mönster i resultatet genom kvantitativ analys tydliggörs. Det bör dock framhållas att frågorna som ställs i enkäten behöver vara så tydliga som möjligt, eftersom det finns risk att otydliga frågor ger misstolkade svar (Kylén 1994:13). I en intervjusituation kring det valda undersökningsområdet finns det en risk att intervjuarens frågor kan styra eller sätta vissa förväntningar på intervjupersonens svar. Eftersom ämnet kring skällsord i skolan kan upplevas som känsligt är det därför motiverat att enkäterna besvaras anonymt. Samtidigt kan en enkätundersökning ha som nackdel att metoden tenderar till ett stort bortfall, då respondenter helt enkelt avstår från att svara av olika anledningar. Jag försökte i min undersökning att undvika dessa fallgropar genom att vara närvarande under tiden respondenterna besvarade enkäten. När jag utformade elev- och lärarenkäten var jag medveten om att det finns risk för interna bortfall, alltså att respondenterna hoppar över vissa frågor. För att undvika detta sörjde jag för att enkäten skulle vara kort med möjlighet för att tillägga längre kommentarer. Elevenkäten var en sida och lärarenkäten var två sidor, båda dessa finns bifogade som bilagor.

Kvantitativa undersökningar ger enligt Denscombe (2004:171) ett mer generaliserbart resultat än kvalitativa då ett större antal respondenter bidrar till slutsatserna vilket gör att forskningen med större sannolikhet går att tillämpa på andra jämförbara situationer. Validiteten i undersökningen handlar om att lyckas precisera frågorna som ställs i metoden för att kunna besvara uppsatsens syfte och frågeställningar. Genom enkätfrågorna operationaliseras de

teoretiska begreppen till konkreta frågor på insamlingsmaterialet (ibid.). Data och analys ska hänga samman. Detta arbetets syfte är att undersöka vilka skällsord som uttalas och vilka som undviks på en gymnasieskola i centrala Göteborg samt att göra en mindre kartläggning av hur lärare och elever ställer sig till dessa. Det finns alltså en kvantitativ efterfrågan som genom enkätundersökning ska besvaras av lärare och elever. Dessutom finns en viss kvalitativ undersökning i form av öppna frågor som ger respondenterna möjlighet till att komplettera svaren om enkätfrågorna inte ger möjlighet för respondentens fulla svar. Denna alternativa position har styrkt mitt analysarbete i form av att kunna få tillgång till när respondenterna anser sig ha behov av ”undantag” vilket framkommer i resultatredovisningen.

6.3 Urval

Urvalskriterierna är enligt Denscombe (2004:173) en avgörande utgångspunkt när det gäller generaliseringar. Jag valde en gymnasieskola i centrala Göteborg med högskoleförberedande program för att på så sätt undvika variabler som till exempel resurssvaghet, förortsaspekter och så vidare. På skolan finns det elever och lärare med blandad härkomst, könsfördelningen är jämn och det finns cirka 1000 elever och cirka 50 lärare på skolan. Undersökningen gör således inget anspråk om att vara representativt för alla landets gymnasieskolor då detta skulle omfatta alla typer av skolor med flera variabler. Däremot styrker min undersökning tidigare undersökningars resultat och tillsammans ökar generaliseringen från ett större representativt urval (2004:175).

När jag lämnade ut lärarenkäterna befann jag mig i lärarrummet på skolan, utdelningen skedde delvis slumpmässigt men jag tog hänsyn till att få en variation mellan kvinnor och män samt olika åldrar. Förutsättningarna för att kunna svara på enkäten var att läraren undervisade hela klasser i minst ett ämne. De lärare som var anställda som specialpedagoger och liknande som endast undervisade en eller ett par elever tillfrågades inte med tanke på att kriterierna därmed minskade undersökningens validitet. Totalt deltog 30 lärare i enkätundersökningen varav 15 kvinnor (åtta stycken var yngre än 45 år, sju stycken var äldre än 45 år) och 15 män (nio stycken var yngre än 45 år, sex stycken var äldre än 45 år). Elevenkäterna delades ut vid två tillfällen, det ena var vid en idrottslektion med elever från årskurs 1 och 2 och den andra delades ut under en svensklektion med elever från årskurs 3. Totalt svarade 32 elever, varav 21 kvinnor och 11 män.

6.4 Enkäten

Elevenkäten (se bilaga 1) inleddes med att fråga eleverna om ålder och kön för att kunna se om det fanns några särskiljande drag mellan dessa komponenter. Därefter ställdes frågan ”De här skällsorden väljer jag att *inte* säga i klassrummet”. Denna fråga ställdes för att kunna kartlägga vilka skällsord som gymnasieelever undviker att säga i klassrummet och samtidigt ge en indikation om vilka skällsord de uppfattar som opassande i lektionsmiljön. Kommande frågor på enkäten var vilka skällsord elever kan säga ibland i klassrummet och vilka de säger utan problem. Dessa frågor syftar till att kartlägga de skällsord som cirkulerar i klassrummet. Det fanns inga instruktioner på enkäten om hur många ord som skulle fyllas i. Jag förklarade även vid utdelningen av enkäten att eleverna fick skriva så många de ville. Resterande delar av enkäten var ja- nej- ibland-frågor; exempelvis ”Ser du förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?”. På vissa frågor fanns inget *ibland*-alternativ för att på så sätt ”tvinga” respondenterna att ta ställning då Kylén menar att ett tredje-alternativ kan betyda ”vet ej” och egentligen är lätt att misstolka (1994:27). Det fanns även möjlighet för längre kommentarer på sista frågan som presenterades som ”övrig kommentar”. Jag informerade när jag delade ut enkäten att eleverna gärna fick skriva om de tyckte att något behövde tilläggas eller förklaras ytterligare, vilket flera av eleverna tog fasta på (se under resultatredovisningen).

Lärarenkäten (se bilaga 2) bestod av en fram- och en baksida och inledande frågor om kön, vilket ämne hen undervisar i och om respondenten är yngre eller äldre än 45 år gammal. På så sätt kunde jag lätt kategorisera svaren utifrån yngre och äldre lärare, men eftersom resultatet visade att det inte fanns något signifikant mönster har detta frånsätts i resultatredovisningen.

Den första frågan på lärarenkäten var ”De här skällsorden accepterar jag *inte* i klassrummet”, genom denna öppna fråga kunde jag få tillgång till vilka ord som lärare reagerar kraftigast på eller om de inte accepterar några skällsord över huvud taget i klassrummet. Följande frågor var ”De här skällsorden låtsas jag som att jag inte hör” och ”De här skällsorden accepterar jag”. Därefter fick lärarna besvara liknande frågor som eleverna besvarade i sin enkät; till exempel ”Ser du förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?”. Genom att ha liknande frågor till de båda respondent-grupperna kan jag i analysarbetet jämföra svarsfrekvensen mellan lärare och elever. På andra sidan av enkäten uppgav jag att det fanns utrymme för längre kommentarer. Två öppna frågor gav utrymme för att föra egna resonemang och tolka relativt

fritt. Nästa två frågor skulle besvaras genom skalor 1-5 där 1 representerade aldrig och 5 varje dag: ”Hur ofta hör du skällsord under skoltid?” och ”Hur ofta vidtar du åtgärder när du hör skällsord under skoltid?”. Enkäten erbjöd härmed ett ”mittenvärde”, något Kylén diskuterar då han menar att detta kan göra det enklare för vissa svarare och därmed blir skalan mindre nyanserad.

De följande två frågorna är öppna och syftar till vems ansvar det är att skällsord inte uttalas på skolan. Här kunde jag ha haft fasta svarsalternativ men valde helt öppna frågor då intressanta aspekter jag själv inte tänkt på därmed kan framkomma. Avslutningsvis var det även på lärarenkäten en möjlighet för ”övrig kommentar”.

6.5 Etik

Denscombe beskriver hur korrekt hänsyn skall ha tagits till dem som berörs av forskningen:

Forskningens följder för dem som berörs har övervägts noga, och i befogade fall har informerat samtycke erhållits från dem som har varit direkt involverade i forskningen. Åtgärder har i förekommande fall vidtagits och att garantera en konfidentiell hantering av information och för att minimera intrånget i människors liv (2004:211).

Vid besöket på gymnasieskolan informerade jag med en gång då jag träffade lärare och elever vad mitt syfte med enkäten var, alltså att samla information till en C-uppsats där jag ska undersöka hur lärare och elever ställer sig till skällsord i skolan. Jag förklarade att det var frivilligt att besvara enkäten och att all insamlad information är anonym och med rätten att ta tillbaka sin besvarade enkät. Eftersom jag visste att vissa av orden som framkom kan ses som kontroversiella talade jag även om för eleverna att jag inte är ute efter att döma eller ifrågasätta de moraliska aspekterna av de ord de uppger.

Jag har i allra största mån förhållit mig objektiv till det insamlade materialet, ord som haft tveksam betydelse har jag slagit upp och bekantat mig med genom bland andra *Norstedts svenska slangbok* (1998) och *Stora fula ordboken* (2013). Vid utformande av enkäter finns det en risk att frågorna blir färgade av den som ställer dem. För att undvika detta förhöll jag mig till Kyléns handbok *Fråga rätt vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning* (1994) t.ex. genom att undvika negationer, ställa korta frågor och använda ett lättförståeligt språk.

7. Resultat och analys

Resultatredovisningen kommer att sammanväva en analytisk redogörelse där teori och tidigare forskning fungerar som ett underlag till resonemangen. Avsnitten behandlar delvis enkätresultaten och delvis skolans styrdokument. I det första avsnittet redogör jag för de skällsord elever uppger att de undviker att uttala eller uttalar i klassrummet utan problem, samt de skällsord lärare inte accepterar eller förbiser i klassrummet. Samtliga ord som respondenterna uppgett finns med på följande sida i tabell 1A och 1B.

7.1 Attityder till skällsord i skolan

Tabell 1A. Elevenkät

Skällsord som gymnasieelever väljer att inte säga i klassrummet

Skällsord som gymnasieelever säger i klassrummet ibland/utan problem

	Tjejer	Killar	Totalt		Tjejer	Killar	Totalt
Hora/Horunge	10	12	22			4	4
Slyna	5	2	7		2	1	3
Slampa	3	5	8				-
Fitta/Fittjäväl	11		11		3		3
Kuk	6		6				-
Kuksugare	2		2			1	1
Bög/Böggjäväl	10	3	13		2	4	6
Rövhål	2		2				-
Rövslickare	2		2				-
Mongo/Handi-kapp	1	2	3				-
Neger	2		2				-
Idiot	1		1		10	8	18
Blatte		1	1				-
Fuck you		1	1		6	1	7
Putta			-		2		2
Motherfucker			-		3		3
Tönt			-		2		2
Fulis			-		1		1
Skit			-		2	1	3
Jäväl	1		1		3	6	9
Luffare			-		1		1
Åsna			-		1		1
Häxa			-		1		1
Psykopat			-		1		1
Knulla din mamma/ Din mammas fitta			-			2	2
Använder inte skällsord	5	3	8				-
Totalt	70	29			40	28	

Vad vi kan se av ovanstående redovisning är att de vanligaste orden gymnasieelever uppger att de *inte* säger i klassrummet är: *hora* (22 belägg), *bög/böjävel* (13 belägg), *fitta/fittjävel* (11 belägg). Därefter var de vanligast orden *slampa* (8 belägg) och *slyna* (7 belägg). Det var totalt 8 elever som uppger att de aldrig använder skällsord. Om vi ser till vilka ord eleverna säger ibland eller utan problem i klassrummet är det vanligaste orden *idiot* (18 belägg), *jävel* (9 belägg) och *fuck you* (7 belägg). Det framträder en ganska stor variation mellan ordens betydelseområden. Dessutom tas ord in från andra språk som *fuck you*, *motherfucker* och *puta*. Att utländska ord och uttryck gör intåg i kraftuttryck förklarar Kotsinas genom de multikulturella influenserna som finns i medier, sociala grupper och i samhället i stort, vilka påverkar även människor som endast har svenska som språk (1994).

De orden som eleverna uppger att de undviker i klassrummet är hämtade från den sexuella sfären, ord för könsorgan, homosexualitet och prostitution. Orden som lättare uttalas handlar till större del om lägre intelligens (*idiot*) och religion (*jävel*) som är skällsord som är väl befästa och har en längre historia än de sexuella orden i svenskt invektiv (se bl.a. Andersson 1985, Kotsinas 2000, Svahn 1999). Man kan dock se en relativ hög toleranströskel bland *bög/böjävel* där 6 elever uppger att de kan säga ordet i klassrummet. Enligt Jonssons studie kan ord som *bög* fungera som ett sätt att bekräfta sin manlighet (2007), även Svahn berör detta ord som ett exempel på automatisering vilket betyder att ordet har "laddats ur" och används ofta utan stark betydelseanknytning (1999).

På följande sida presenteras resultatet av lärarenkäten.

Tabell 1B. Lärarenkät

Skällsord som gymnasielärare inte accepterar i klassrummet

Skällsord som gymnasielärare bortser ifrån

	Kvinnor	Män	Totalt		Kvinnor	Män	Totalt
Fitta	7	6	13				-
Kuk	3	3	6			2	2
Bög	5	6	9			1	1
Rasist	1		1				-
Ord kopplade till etnicitet	6	1	7				-
Ord kopplade till religion	1		1				-
Handikapp	2		2				-
Bitch	2		2				-
Hora	8	6	14				-
Idiot	1		1	4	2		6
Tönt			-	2			2
Din jävla..	1		-	1			1
Flata		1	1				-
Luder		1	1				-
Mongo			-		1		1
Pucko			-		2		2
Ord på språk som jag ej förstår			-	2			2
Kompisar som uppenbarligen skojbråkar			-	1			1
Ord som sägs när jag ej känner mig trygg på eleven			-	1			1
Inga skällsord	4	4	8	6	5		11
Totalt	41	28		17	13		

Lärarenkäten visar att de vanligaste skällsorden lärare *inte* accepterar i klassrummet är: *hora* (14 belägg), *fitta* (13 belägg), *bög* (9 belägg) och ord som är kopplade till etnicitet (7 belägg). Enligt tidigare undersökningar är det just dessa ord som upplevs som värst för eleverna. Bergstrands resultat visar dessutom att ord kopplade till utseende är bland det mest känsliga flickor på gymnasiet att höra (2005, jmf Ådal & Andersson 2009).

De ord som lärarna ibland bortser ifrån är få, det vanligaste ordet som uppgavs var *idiot* (6 belägg). Därefter var det en spridning mellan *kuk*, *tönt* och *pucko* som samtliga fick 2 belägg vardera. Sammantaget kan vi se att attityderna till vilka skällsord som inte hör hemma i klassrummet och vilka som kan tolereras överrensstämmer ganska bra mellan elever och lärare. Orden som respondenterna uppgav återfinns uteslutande i Anderssons kategoriseringar över tabubelagda ord (se avsnitt 3.6) vilket visar att det är samma tabu-områden idag som vid Anderssons kartläggning. Däremot kan man se en nyare uppkomst av ”mamma-motivet” som fick två belägg i elevenkäten. Kotsinas (1994) och Svahn (1999) har i sina undersökningar bekräftat att kraftuttryck som blandar familjemedlemmar och sexualitet blir allt vanligare i svenskt språkbruk. En parallell kan här dras till de utländska uttrycken som blir allt mer befästa i ungdomsspråket och *knulla din mamma* är egentligen bara en direktöversättning av *motherfucker*.

7.2 Mellan vilka uttalas skällsord

Tabell 2A redovisar elevenkäten och tabell 2B redovisar lärarenkäten, antalet belägg överstiger antal respondenter eftersom vissa markerade flera av alternativen. Det fanns ingen instruktion kring detta när enkäterna delades ut (se bilaga) vilket gör att jag tolkar flera markerade svar som lika sanna.

Tabell 2A. Mellan vilka uttalas skällsord enligt gymnasieelever

Elev till elev	30 (70 %)
Elev till lärare	8 (19 %)
Lärare till lärare	3 (7 %)
Lärare till elev	2 (4 %)
	<i>Totalt 43 svar</i>

Tabell 2B. Mellan vilka uttalas skällsord enligt gymnasielärare

Elev till elev	21 (57 %)
Elev till lärare	9 (24 %)
Lärare till lärare	3 (8 %)
Lärare till elev	4 (11 %)
	<i>Totalt 37 svar</i>

Elevenkäten visar att eleverna anser att det är mellan dessa som skällsorden uttalas oftast (70 %) och det alternativ som fick minst belägg var *lärare till elev* (4 %). Detta tyder på att det är få, eller inga elever som blivit kallade för skällsord utav lärare. Däremot uppgav 19 % av eleverna att skällsorden uttalas *elev till lärare* vilket alltså ses förekomma oftare. Detta överensstämmer med lärarenkäten där 24 % svarar att skällsord uttalas från *elev till lärare*. Svaren mellan de olika respondentgrupperna är relativt lika. Det enda som avviker är att lärarenkäten visar en högre svarsfrekvens på alternativet *lärare till elev* med 11 %. Av resultatet kan man anta att lärare i högre grad kallar eller har hört någon kalla elever skällsord än vad eleverna uppfattat. Här kan vi dra en parallell till Jonssons studie om att skolan och skolpersonalen försöker att upprätthålla en språklig norm och att denna kan utmanas av ungdomar som vill hävda ett ”vi-och-dom” för att behålla distansen till vuxenvärlden (2007). Det finns en möjlighet att lärare tar till skällsord till elever eftersom de befinner sig på samma mark i skolan och att distansen från lärarnas sida minskar till eleverna genom att bruka ord som de hör från ungdomsspråket. Med det sagt vill jag poängtera att det inte endast är ungdomar som använder skällsord, men att en lärare använder skällsord i skolan ger möjligtvis inte samma konsekvens eller reaktion från den tilltalade eftersom det är en arena där kraftfulla ord cirkulerar för jämnar. Enligt Andersson (1985) kan dessutom fult språk användas för att lägga bort titlarna, som kan vara ytterligare en förklaring till varför lärare brukar skällsord till eleverna.

Eftersom antal belägg är såpass få går det inte att generalisera svaren. Däremot visar undersökningen tydligt att det är vanligast att skällsord uttalas mellan elever och att det därefter är vanligast från elev till lärare. Framför allt visar enkäten att det inte är speciellt stor skillnad mellan elevers och lärares syn på saken.

7.3 Ses förekomsten av skällsord i skolan som ett problem?

Nedan presenteras enkätsvaren gällande om elever och lärare ser skällsord som ett problem. Uppsatsen behandlar övriga kommentarer som i vissa fall kompletterar enkätsvaren i avsnitt 7.11. Tabell 3C visar vad eleverna svarade på frågan om man kan kalla skällsord för en form av mobbning.

Tabell 3A. Ser gymnasieelever förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?

	Tjejer (21 svar)	Killar (11 svar)	Totalt (32 svar)
Ja	4 (19 %)	2 (18 %)	6 (19 %)
Nej	7 (33 %)	1 (9 %)	8 (25 %)
Ibland	10 (48 %)	8 (73 %)	18 (56 %)

Tabell 3B. Ser gymnasielärare förekomsten av skällsord på skolan som ett problem?

	Kvinnor (15 svar)	Män (15 svar)	Totalt (30 svar)
Ja	9 (60 %)	5 (33 %)	14 (47 %)
Nej	1 (7 %)	3 (20 %)	4 (13 %)
Ibland	5 (33 %)	7 (47 %)	12 (40 %)

Tabell 3C. Tycker elever att man kan kalla skällsord för mobbning?

	Tjejer (21 svar)	Killar (11 svar)	Totalt (32 svar)
Ja	16 (76 %)	9 (82 %)	25 (78 %)
Nej	5 (24 %)	2 (18 %)	7 (22 %)

Bland eleverna uppgav 56 % att de ser förekomsten av skällsord som ett problem *ibland* och 40 % av lärarna. När frågorna har ett mittalternativ tenderar respondenter att dra sig dit, av olika anledningar (Kylén, 1994). I detta fallet är frågan vinklad så att det kan bli svårt att ta ställning mellan *ja* eller *nej*. Flera av lärarna svarade att de ansåg skällsorden på skolan som ett problem (47 %) medan endast 19 % av eleverna höll med om detta. Det är en jämn fördelning mellan svaren från tjejerna och killarna. Det är dock fler tjejer än killar som uppger att de inte ser skällsord som problematiskt medan av lärarna anser kvinnorna att problemet är större än männen. Det är en stor skillnad mellan attityduppfattningen hos elever och lärare då 25 % av eleverna anser att skällsord *inte* är ett problem och endast 13 % av lärarna håller med om detta. Ett samband kan vara mellan vilka skällsorden uttalas, och eftersom båda respondentgrupperna hävdade att det är vanligast att skällsord uttalas mellan elever, kan man anta att det är den gruppen som ser förekomsten som minst problematisk. Det ligger dessutom i lärarens uppdrag att verka för en trivsam miljö och därmed motverka kränkningar, vilket kan bidra till en ökad arbetsbelastning om skällsord ofta förekommer på skolan. Skällsord kan dessutom brukas för att skapa och stärka vänskapsband, något som är viktigt i ungdomsåren, vilket kan vara en

anledning till att elever upplever att skällsord är ett mindre problem än lärarna (jmf Andersson 1985, Kotsinas 1994, Jonsson 2007).

Till skillnad från min studie har det i tidigare forskning som Skolverket (2002:24) publicerat framgått att elever ser förekomsten av skällsord som ett stort problem och att eleverna upplever att lärarna inte bryr sig i tillräckligt stor mån om detta. Samtidigt visar resultatet av enkätundersökningen som gjordes i samband med kartläggningen att känslan av utsatthet inte var speciellt stark bland eleverna. Förekomsten av skällsord behöver alltså inte ha ett givet samband med att eleverna känner sig utsatta.

Det framgår av tabell 3C att totalt 78 % av eleverna ansåg att skällsord kan kallas för mobbning medan 22 % ansåg att det inte var samma sak. Majoriteten av eleverna var alltså införstådda med att verbala kränkningar är en form av mobbning och därmed att skällsord kan kränka andra människors integritet och egenvärde.

7.4 Förekomsten av skällsord

Tabell 4A och 4B är elevernas enkätsvar, tabell 4C är lärarnas enkätsvar och tabell 4D är en öppen uppföljningsfråga till lärarnas enkät.

Tabell 4A. Har du blivit kallad något skällsord i skolan?

	Tjejer (21 svar)	Killar (11 svar)	Totalt (32 svar)
Ja	11 (52 %)	8 (73 %)	19 (59 %)
Nej	10 (48 %)	3 (27 %)	13 (41 %)

Tabell 4B. Har du kallat någon skällsord i skolan?

	Tjejer (21 svar)	Killar (11 svar)	Totalt (32 svar)
Ja	12 (57 %)	8 (73 %)	20 (62,5 %)
Nej	9 (42 %)	3 (14 %)	12 (37,5 %)

Tabell 4C. Har du blivit kallad något skällsord i skolan?

	Kvinnor (15 svar)	Män (15 svar)	Totalt (30 svar)
Ja	5 (33 %)	11 (73 %)	16 (53 %)
Nej	10 (64 %)	4 (27 %)	14 (47 %)

Tabell 4D. Vilka skällsord har riktats mot dig?

Kvinnor	Män
”kärringjävel, jävla hora, fuck you”	”bög”
”jävla kärring, dum i huvudet”	”idiot, dum i huvudet, bög”
”fitta, efterbliven, fittneger, kärring”	”idiot, rasist”
	”idiot, bög, peddo, pantad, hängröv, rasist”

Det är fler killar (73 %) än tjejer (52 %) som uppgav att de blivit kallade något skällsord i skolan, samma trend gäller för lärarna där 73 % av männen svarade *ja* och 33 % av kvinnorna. Detta resultat överrensstämmer med Ådal & Anderssons undersökning, där killar uppgav att de blir kallade för skällsord oftare än tjejer (2009:38). Totalt sett är det fler respondenter som har blivit kallade för skällsord i skolan än som inte har det, även om marginalen är relativt liten hos båda respondentgrupperna. Av tabell 4B framgår det att det är ungefär lika många av eleverna som blivit kallade skällsord som har kallat någon skällsord. De ord som lärarna uppgav att de fått riktade mot sig skiljde sig åt mellan kvinnor och män då kvinnliga lärare har blivit kallade typiskt ”kvinnliga ord” som *kärring*, *fitta* medan männen kallats för *bög* och *idiot*. *Kärring* verkar inte ha samma betydelseförskjutning som övriga skällsord eftersom detta ord inte framkom som ett ord vilket cirkulerar i klassrummet (se tabell 1A och 1B), utan har i undersökningen endast riktats mot vuxna kvinnor.

7.5 Ageranden kring skällsord

I tabellerna nedan redovisas enkätfrågorna som undersöker om och hur ofta lärare agerar kring skällsord i skolan. Tabell 5A och 5B är besvarad av elever, tabell 5C, 5D och 5E är besvarad av lärare.

Tabell 5A. Agerar lärarna när de hör skällsord på skolan?

Ja	5 (16 %)
Nej	8 (25 %)
Ibland	19 (59 %)

Totalt: 32 svar

Tabell 5B. Har ni arbetat med skällsord i undervisningen?

Ja	3 (9 %)
Nej	29 (91 %)

Totalt: 32 svar

Tabell 5C. Agerar du om du hör skällsord i klassrummet?

	Kvinnor (15 svar)	Män (15 svar)	Totalt (30 svar)
Ja	15 (100 %)	10 (67 %)	25 (83 %)
Nej	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Ibland	0 (0 %)	5 (33 %)	5 (17 %)

Tabell 5D. Agerar du om du hör skällsord under raster?

	Kvinnor (15 svar)	Män (15 svar)	Totalt (30 svar)
Ja	7 (47 %)	9 (60 %)	16 (53 %)
Nej	0 (0 %)	3 (20 %)	3 (10 %)
Ibland	8 (53 %)	3 (20 %)	11 (37 %)

Tabell 5E. Tar du upp skällsord i din undervisning?

	Kvinnor (15 svar)	Män (15 svar)	Totalt (30 svar)
Ja	8 (53 %)	12 (80 %)	20 (66 %)
Nej	7 (47 %)	3 (20 %)	10 (33 %)

16 % av eleverna uppger i tabell 5A att lärarna agerar när de hör skällsord, 25 % säger att lärarna *inte* agerar och 59 % uppger att lärare agerar *ibland*. Majoriteten anser alltså att lärare agerar delvis, frågan till eleverna var inte specificerad till en viss plats på skolan medan enkäten som lärarna fick besvara delade upp agerandet mellan lektioner och raster. Av tabell 5C framgår det att 83 % av lärarna uppgav att de agerar om de hör skällsord i klassrummet, 0 % agerar *inte* och 17 % agerar *ibland*. Värt att notera är att av kvinnorna uppgav 100 % att de agerar mot 67 % av männen. På frågan om lärarna agerar om de hör skällsord under raster blev utfallet något mer spritt: 53 % uppgav att de agerar på skällsord under raster, 10 % svarar nej och 37 % svarar *ibland*. Även här var det 0 % av kvinnorna som uppgav att de *inte* agerar under raster, sammantaget kan vi se att ingen av kvinnorna svarade *nej* på frågan om de agerar när de hör skällsord.

Tabell 5B redovisar utifrån elevenkäten om eleverna arbetat med skällsord i undervisningen varav 9 % svarar *ja* medan 91 % svarar *nej*. Tabell 5E redogör för hur lärarna ställde sig till frågan om de tar upp skällsord i sin undervisning och resultatet visar att 66 % uppgav att de tar upp skällsord i undervisningen och 33 % gör det inte. Resultatredovisningen tar inte hänsyn till vilket ämne läraren undervisar i. Detta eftersom värdegrundarbetet ska pågå i hela skolan och genom all skolpersonal borde ämnet inte spela signifikant roll. Att uppfattningen mellan elevernas svar och lärarnas skiljer sig kan ha flera möjliga orsaker. Det kan exempelvis bero på att 91 % av eleverna som besvarat enkäten inte har haft de lärare som uppgav att de inkluderat skällsord i undervisningen, eller så har inte eleverna tagit fasta på samma sak som lärarna försökt förmedla genom att ta upp skällsord under lektionstid. Trenden att elever inte upplever att likabehandling behandlas i skolan har uppvisats i tidigare forskning, bland annat i Skolverkets granskning (2002).

7.6 Frekvensredovisning

Nedan redovisas tabell 6A och 6B som båda är resultat av lärarenkäten. Det finns fyra interna bortfall. Svartalternativen var en fem-gradig skala där lärarna fick sätta kryss där de ansåg det bäst överensstämmande med verkligheten.

Tabell 6A. Hur ofta hör du skällsord under skoltid? Skala 1-5

Aldrig 1	2	3	4	Varje dag 5
2 (7%)	5 (19 %)	6 (23 %)	5 (19 %)	8 (30 %)

Totalt: 26 svar

Tabell 6B. Hur ofta vidtar du åtgärder när du hör kränkningar under skoltid? Skala 1-5

Aldrig 1	2	3	4	Varje dag 5
2 (8 %)	8 (31 %)	12 (46 %)	4 (15 %)	0 (0 %)

Totalt: 26 svar

Vad som är värt att notera är att det vanligaste svaret är att höra skällsord varje dag (30 %), medan 0 % vidtar åtgärder varje dag. Det bör tilläggas att *vidtar åtgärder* inte finns definierat någonstans i enkäten, så att vad som räknas som detta kan variera mellan respondenterna. Om man ser till procentandelen mellan 1-3 är den signifikant högre än mellan 3-5 så det går att anta

att åtgärder vidtas mindre ofta. Däremot är det vanligare att lärarna hör skällsord ofta då sammanlagda procentandel 3-5 är högre än 1-3 på skalan vilket kan tolkas som att lärare inte alltid vidtar åtgärder när de hör skällsord under skoltid. Detta är både problematiskt och förståeligt enligt mig. Enligt skollagen *ska* all skolpersonal vidta åtgärder när kränkningar utförs i skolan (skollagen kap 1, 2§). Dock är det välkänt att lärare har svårt att hinna med lektionsplaneringar och andra administrativa uppgifter mellan lektionerna vilket gör att problemet i min tolkning handlar om tidsbrist. Dessutom har det framkommit tidigare i uppsatsen att skällsord kan fungera som vänskapsbindande mellan eleverna vilket antagligen lärarna är medvetna om.

7.7 Vems ansvar?

Tabell 7 visar resultatet av lärarenkäten på frågan om vems ansvar det är att skällsord inte förekommer på skolan. Inga svarsalternativ gavs så tabellen redovisar samtliga svar som uppgavs av respondenterna. Vissa angav flera alternativ.

Tabell 7. Vems ansvar är det att skällsord och verbala kränkningar inte förekommer på skolan?

Skolans/skolpersonalens	12 (35 %)
Allas	7 (21 %)
Elevers	5 (15 %)
Föräldrarnas	5 (15 %)
Media/sociala medier	3 (9 %)
Vuxnas	1 (3 %)
Samhällets	1 (3 %)

Totalt: 34 svar

Av redovisningen framgår det att flest lärare anser att det är skolan/skolpersonalens ansvar att skällsord inte förekommer på skolan (35 %). Därefter uppgavs att det är *allas* ansvar, följt av *föräldrars* och *elvers*. Eftersom både skolpersonalen och elever var de vanligaste svaren, kan man anta att lärare anser att det främst är de som befinner sig i skolan som har ansvaret. Andra svar som gavs var media/sociala medier, vuxnas och samhällets. Svaren på frågan överrensstämmer med de komponenter som Andersson nämner när han presenterar vilka språkkällor som är centrala när människan socialiseras (1985).

7.8 Åtgärder enligt lärarna

På lärarenkäten ställdes frågan *Vad gör du om du hör en verbal kränkning på skolan?* Frågan var öppen och gav två interna bortfall. Svaren har inte sammanställts i någon tabell utan har varierande karaktär mellan enstaka ord som till exempel *reagerar* (7 belägg) och längre förklaringar på flera meningar. Nedan presenteras sju svar som valts ut efter analysmöjligheter:

L1 *"Jag går emellan och diskuterar och tillrättavisar den som sagt det."*

L2 *"I klassrummet säger jag ifrån och pratar om respekt. I korridor säger jag ifrån om jag känner mig trygg med eleverna. Därefter kontaktar jag lärare/ rektor om jag kan ta reda på vilket program eleverna går i. Men ibland känner jag mig som sagt hotad och då har jag svårare att säga ifrån"*

L3 *"Beror på tid och grovhet, ibland ger jag en negativ kommentar som visar att det ej är ok"*

L4 *"Säger att det inte är ok"*

L5 *"Vi diskuterar ofta likabehandling och varför man ej ska kränka andra, fysiskt och verbalt."*

L6 *"Beror på situation, men jag visar alltid genom kommentar och reaktion att det inte är ok, dock inte direkt konfrontation."*

L7 *"Ger muntlig tillsägelse. Vid grova fall följer jag skolans likabehandlingsplan."*

Samtliga svar från lärarenkäterna beskrev att de ger en muntlig tillsägelse och det framkom även att en del lärare anser det svårt att gå vidare om de inte känner sig trygga med eleverna eller i situationen (L2, L6). L2 preciserar att hen kontaktar ansvarig lärare eller rektor om det går att få fram vilket program eleven går i. Endast L7 uppgav att hen följer skolans likabehandlingsplan vid grova verbala kränkningar. Det verkar finnas en viss toleransgrad hos lärarna då flertalet hänvisar till situationen och hur grov kommentaren är. L5 beskriver att hen ofta diskuterar likabehandling i skolan, och därmed kan man anta att denna lärare arbetar förebyggande mot kränkningar.

Enligt Skolverkets rapport om *Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft* (2002:24) beskrivs en avsaknad av engagemang från lärarna: "vuxnas bilder av vad skolan gör mot kränkningar, skiljer sig åt från elevernas. Lärare tycker att skolan gör mer av förebyggande insatser än vad eleverna tycker. [...] Arbetet avtar enligt elevernas upplevelse ju högre upp i skolsystemet de kommer. I gymnasieskolan görs minst insatser." Det är osäkert om eleverna i denna undersökningen anser att insatserna och åtgärder mot kränkande behandling är

tillräckliga eller ej, däremot framgick det av tabell 3A att 19 % av eleverna såg förekomsten av skällsord på skolan som ett problem medan andelen lärare var 47 %. Därav kan man anta att eleverna ser skällsord som mindre problematiskt än lärarna i undersökningen och att behovet av insatser inte är så stort.

7.9 Läroplanens direktiv

I gymnasieskolans värdegrund och uppgifter står det:

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Skolverket 2014:5)

Vidare står det skrivet att ”alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem” (ibid). I läroplanen beskrivs skolans skyldigheter i att överföra och förmedla demokratiska värden och jämställdhetsprinciper genom att ge eleverna möjligheten till att upptäcka dessa. Däremot finns ingen precisering om hur detta arbete ska göras utan detta ansvar lämnas över på var enskild skola. Enligt skollagen ska alla som jobbar i skolan uppmärksamma och vidta nödvändiga åtgärder för att motverka, förebygga och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Dessutom är det lärarens ansvar att:

- klargöra det svenska samhällets grundläggande demokratiska värden och de mänskliga rättigheterna samt med eleverna diskutera konflikter som kan uppstå mellan dessa värden och rättigheter och faktiska händelser,
- öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av dessa,
- klargöra skolans normer och regler och hur dessa är en grund för arbetet, och
- tillsammans med eleverna diskutera och utveckla regler för arbetet och samvaron i gruppen
- (Skolverket 2014:12).

Till hjälp att förverkliga målen har Skolverket gett ut diverse publikationer som ska underlätta

värdegrundsarbetet i skolan för lärare och skolpersonal. Bland annat har diskrimineringsombudsmannen (DO) utfärdat handledningen *Lika rättigheter i skolan* (2009) som ger praktiska råd om hur skolan kan arbeta förebyggande mot trakasserier och kränkningar. Även andra dokument som redovisar vad som fungerar enligt utvärderade insatser mot antimobbning och metoder att använda sig av i undervisningssammanhang finns att ladda ner.

Skolverkets granskning rapporterar att det finns brister i skolors arbete kring värdegrunden. I rapporten står det: ”De kartläggningsstudier som företagits visar att barnen och ungdomarna i många avseenden står inför interaktioner med andra som inte alltid kännetecknas av de värderingar som skolan har till uppdrag att gestalta och utveckla. Nedsättande, retsamma, obehagliga och ibland kränkande språkliga och fysiska handlingar ingår i skollivets normalitet för eleverna i grund- och gymnasieskolorna” (2002:27). Enligt rapporten efterlevs alltså inte läroplanens direktiv. Detta kan dock tänkas skilja sig mellan olika skolor och det går därmed inte att anta resultatet gäller skolan den här uppsatsen undersökt.

7.10 Svenskämnets direktiv

I ämnets syftesbeskrivning står det bland annat att:

Undervisningen ska stimulera elevernas lust att tala, skriva, läsa och lyssna och därmed stödja deras personliga utveckling. Eleverna ska ges möjlighet att bygga upp en tillit till sin egen språkförmåga och tillägna sig de språkliga redskap som krävs för vardags- och samhällsliv. De ska också ges möjlighet att utveckla sådana kunskaper om muntlig och skriftlig kommunikation som behövs i arbetslivet och för vidare studier. (Skolverket 2011:144)

Undervisningen i svenska ska hjälpa eleven att utveckla förmågan att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner. I detta arbete ingår alltså att läraren ska guida eleverna i hur man talar i olika situationer. Skällsord hör vanligtvis inte hemma i arbetslivet och därmed ska eleverna bli införstådda med de kommande språknormerna. Kursen svenska 1 är gymnasiegemensam för alla inriktningar och i det centrala innehållet står det bland annat att följande moment ska behandlas: ”Dialekter och språklig variation i talat och skrivet språk som hänger samman med till exempel ålder, kön och social bakgrund. Skillnader mellan formellt och informellt språkbruk samt attityder till olika former av språklig variation” (Skolverket 2011:162).

Svensklärare har därmed ett ansvar att inkludera språkvariation mellan olika sociala kategorier i undervisningen vilket kan innefatta skällsord och svordomar. Trots detta uppger Skolverkets

granskning (2002) att: ”Sammantaget visar kartläggningen att det är få av de studerade skolorna som i undervisningen särskilt diskuterar olika sociala kategoriers villkor och förhållanden till varandra. Skolorna är återhållsamma med att hjälpa eleverna att reflektera över samvaron med andra på skolorna och att undersöka vad olika sociala handlingar mellan skolkamraterna betyder. Inte minst blir detta tydligt när det gäller t.ex. frågor om homosexualitet.”

7.11 Åtgärder enligt styrdokumentet

Enligt Skolverket har skolpersonal ett ansvar när kränkningar sker på skolan: ”En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är enligt lag **skyldig att anmäla** detta till förskolechefen eller rektorn, som i sin tur ska anmäla vidare till huvudmannen” (Skolverket 2014). Reglerna gäller alla skolformer och det finns inga undantag i värdegrundsarbetet utan samtliga fall av kränkande behandling ska dokumenteras. Därefter beskrivs att de åtgärder som sätts in ska riktas mot både den som blivit utsatt och den som utövat kränkningen tills åtgärderna haft önskad effekt. Skolverket ger förslag på tänkbara åtgärder:

- återkommande samtal med barn eller elever och vårdnadshavare - utifrån behov och med personal som har kompetens för uppgiften,
- ökade observationer vid vissa tillfällen, assistent eller resursperson för den eller de som kränker,
- omorganisation i och av grupper,
- hjälp av skolkurator och skolpsykolog (Skolverket 2014).

7.12 Det beror på...

Genom enkätundersökningarna har det framgått att skällsord och verbala kränkningar innehåller många undantag och gråzoner för både elever och lärare. Detta överensstämmer med teori och tidigare forskning som beskriver att skällsord inte alltid är menat som en kränkning utan kan lika väl fungera som en markör för intimitet och vänskap (jmf Svahn 2009, Andersson 1985, Kotsinas 1994). I undersökningsmaterialet fanns det möjlighet för respondenterna att ge egna kommentarer kring ämnet. Nedan redovisas de mest väsentliga utläggningarna för uppsatsens

syfte. E står för elev, L står för lärare, K står för kvinna och M står för man.

Elevenkät

EK1: ”Man kan inte kalla skällsord för mobbning om man är vänner.”

EK2: ”Jag menar inte det jag säger till mina kompisar.”

EK3: ”Alltså oftast är skällsord mellan elever ett sätt att skoja med varandra och ett sätt att öka bra vänskap mellan varann.”

EM4: ”Jag tycker absolut att skällsord är en form för mobbning, man blir ju ledsen.”

EK5: ”Även om jag skrattar när jag hör ord som fitta eller hora till exempel så tänker jag efteråt 'menade han/hon det där?' Och om man inte känner personen så väl känns det jättekonstigt.”

EM6: ”Asså man säger ju saker på skoj, men jag skulle ju inte kalla t.ex. någon för bög om han faktiskt är bög.”

Det var totalt 6 stycken elever som kommenterade på liknande sätt som E1, alltså att skällsord inte är mobbning om det är mellan kompisar.

Vad som framkommer genom kommentarerna är att det finns ett tolkningsutrymme för hur skällsordet ska tas emot. Kommentarerna beskriver att skällsorden kan uttalas utan att egentligen mena det man säger. Detta blir extra tydligt när EM6 i sin kommentar säger att han inte skulle kalla någon för bög som faktiskt var homosexuell. Just ordet *bög* har tidigare i uppsatsen diskuterats utifrån Jonssons (2007) och Svahns (2009) avhandlingar. Det finns en betydelseförskjutning i ordet som enligt elevens kommentar är uppenbar när man ställer betydelsen i relation till ordet. EK5 problematiserar resonemanget genom att beskriva att hon efter en kommentar kan fundera på om avsändaren menade det hen sa eller ej. Det verkar också som att elever anser det svårare att hålla distans till ordet om det uttalas av någon som inte står en så nära i den sociala kretsen. Detta kan bero på att betydelseförskjutningen inte är lika uppenbar för någon som inte känner den som skällsordet riktas gentemot. Dessutom kan skällsorden fungera som ett sätt att ”överta” innebörden av ordet såsom Jonsson beskriver i sin studie att invandrarkillarna gör till ordet *blatte* (2007). EM4 beskriver att han absolut ser skällsord som en form av mobbning eftersom orden ger en negativ känsla. Här gör respondenten ingen skillnad på om det är på skoj eller allvar, vilket många andra respondenter tar upp.

Lärarenkät

LK1: ”Elever med annat modersmål kan också kränka varandra verbalt utan att lärare förstår det.”

LK2: ”Jag upplever stor skillnad på om det är kompisjargong eller mer åt mobbningshållet.”

LK3: ”Jag jobbar på språkintröduktion och där har vi för tillfället lite problem med just språkbruk och icke-respekt, åtminstone när vi vuxna ser...”

LK4: ”Allt beror på relationer, tillit, förtroende som tar tid att bygga upp och inte finns med i kursplanerna.”

LM5: ”Elever har alldeles för lätt för att kränka varandra verbalt idag, framförallt på nätet.”

Även lärarna anser att skällsordsbruk kan vara situationsbundet och kan vara en del av kompisjargongen eller åt mobbningshållet. LK4 beskriver att relationerna är viktiga och att det är ett förtroende som måste byggas upp mellan eleverna vilket inte ingår i kursplanerna. Här kan det tolkas som att LK4 anser att det finns för lite utrymme i styrdokumentet kring dessa värdefrågor, eller också menar LK4 att relationer bör byggas upp utanför kursplanerna och utan anknytning till undervisningen. LM5 tar upp problematiken kring kränkningar på nätet och menar att elever har allt lättare för att kränka andra. Detta är något som även Andersson behandlar i *Fult språk* (1985) där han menar att internet tillåter en envägskommunikation utan konsekvenser. I takt med att allt mer kommunikation sker genom skärmen upphör de språkliga normerna som upprätthålls genom ansiktsuttryck och kroppsspråk vilket kan göra att den som kränker inte behöver möta mottagarens omedelbara reaktion. Dessutom är det svårt att avgöra om det är på skoj eller med allvar skällsorden skrivs över nätet, detta är dock inget eleverna berör i sina kommentarer.

8. Slutdiskussion

Genom gymnasieskolans värdegrund beskrivs det tydligt att alla i skolan ska verka för att ingen diskriminering ska förekomma och att skolpersonal har en skyldighet att anmäla alla överträdelser till rektorn för att därefter kunna vidta lämpliga åtgärder. I lärarenkäten framkom det att ingen av respondenterna konsekvent vidtar åtgärder när de hör skällsord. På en skala som visar hur ofta åtgärder genomförs var 3/5 vanligast. Regelverket som skollagen slår fast om att alla kränkningar ska dokumenteras och åtgärdas efterlevs alltså inte enligt min studie. Problematiken kring vad som räknas som en kränkande handling behandlas inte i läroplanen utan detta blir upp till var och en av skolpersonalen att ta ställning till. 78 % av eleverna som

deltog i min undersökning ansåg dock att skällsord är en form för mobbning, vilket gör att de flesta eleverna är medvetna om att orden kan ses som kränkande.

Samtidigt visar resultatet på en kontextuell variation i attityderna kring skällsord. Totalt 20 elever gjorde utlägg i enkätens ”övrig kommentar”-spalt och majoriteten av dessa förklarade att det finns en lekfullhet i språkbruket mellan vänkretsen och att fula ord ingår i detta. Andersson (1985), Kotinas (2004) och Jonsson (2009) beskriver att skällsord kan skapa intimitet och närhet därmed vara funktionellt i ett socialt sammanhang. Eleverna verkar högst medvetna om detta, vilket gör att jag antar att de i stor utsträckning kan avgöra när skällsorden kan verka sårande och när de är ”urladdade”. Endast en av lärarna tog upp det som eleverna beskriver kring gängjargongen, något som förvånade mig då jag antog att fler lärare skulle nämna detta i enkäten. Det kan dock bero på att lärarna var mindre benägna att skriva längre kommentarer och undvek därmed att gå närmare in på temats komplexitet.

Svenskämnet gör det högst möjligt att inkludera skällsord i skolan genom att elever ska lära sig språkvariationers konsekvenser för olika talsituationer. Dessutom ingår det i ämnets syftesbeskrivning att lyfta upp samhällsnormer och ojämlikheter genom språk och litteratur, vilket gör att skällsord kan fungera som ett lämpligt område att inkludera i undervisningen. Dock är det upp till varje lärare att tolka kursinnehållet och därmed finns det inga obligatoriska undervisningstimmar kring skällsord eller svordomsbruk. Med bakgrund i Skolverkets granskning (2002) och tidigare forskning i ämnet vill jag belysa vikten av att inkludera fult språk och skällsord i svenskundervisningen för att på så sätt tillsammans med elever öppna upp och diskutera de olika strukturer som orden kan spegla och hur detta påverkar samhället i stort. Skällsorden som elever och lärare i min undersökning nämner är i hög grad rotade i kvinnlig och manlig sexualitet vilket gör att temat kan ingå i undervisning om jämställdhet, något som ska behandlas i hela skolverksamheten. Svenskämnet kan genom litteratur, film och musik dessutom belysa olika kulturers tabuområden som skällsord grundas i för att på så sätt vidga förståelsen för andra samhällsstrukturer.

Avslutningsvis vill jag komma till slutsatsen att Värdegrunden i skolan, om människolivets okränkbarhet, är i behov av att komma närmre den praktiskt fortgående skolverksamheten. Dessutom behöver alla som befinner sig i skolan vara ense om vad som räknas som en verbal kränkning och när åtgärder ska ske. Detta arbete kan inte pågå i det tysta utan bör lyftas upp för

diskussion. Om elever och lärare är överens om vilka skällsord som är oacceptabla på skolan borde det genom att konsekvent bemöta och beröra temat kunna gå att slå hål på orden som normbärare. Lärare bör i högre grad ifrågasätta vilka funktioner och effekter skällsorden har för eleverna och därigenom utveckla värdegrundsarbetet.

Genom uppsatsens gång har en nyfikenhet väckts hos mig gällande skällsordsanvändningen över Internet och sociala medier. Enligt tidigare forskning och teori kring svordomsbruk har det uppmärksamats att datortekniken gör att ordbruket inte får direkta konsekvenser som i ett samtal ansikte mot ansikte. Det vore därmed intressant för vidare forskning att studera ämnet närmare.

Litteraturförteckning

- Andersson, Lars-Gunnar 1985. *Fult språk*. Stockholm: Carlssons.
- Andersson, Lars-Gunnar och Trudgill, Peter 1990. *Bad Language*. Oxford: Blackwell.
- Bergstrand, Cecilia 2005. *Oss horor emellan? -en undersökning av gymnasieflickors bruk av och uppfattningar om skällsord*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs Universitet.
- Broady, Donald 1989. *Kapital, habitus, fält: några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: UHÄ.
- Dagrin, G. Bengt 2013. *Stora fula ordboken. Försummade och förtalade ord framförda i full frihet*. 5 uppl. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Denscombe, Martyn 2004. *Forskningens grundregler: samhällsforskarens grundregler i tio punkter*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ekgren, Ann-Marie & Hinnfors, Jonas 2012. *Uppsatshandbok. Hur du lyckas med din uppsats*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Jonsson, Rickard 2007. *Blatte betyder kompis: Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Kosofsky Sedgwick, Eve 1985. *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*. Colombia: University Press.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1998. *Norstedts svenska slangordbok*. Stockholm: Norstedts Ordbok AB.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1994, 2004 (3. uppl.). *Ungdomsspråk*. Uppsala: Fallgren Studieförlag AB.
- Kylén, Jan-Axel 1994. *Fråga rätt: vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning*. Stockholm: Kylén.
- Lundgren, Anna Sofia 2000. *Tre år i g: perspektiv på kropp och kön i skolan*. Diss. Umeå: Univ.
- Svahn, Margareta 1996. *Hora och horbock, fladdemus och velourpenis. En jämförelse mellan nedsättande ord på kvinnor och på män*. I: Svenskans beskrivning 21. Förhandlingar vid

Tjugoförsta sammankomsten för svenskans beskrivning. Helsingfors 1995. S: 257-264.

Svahn, Margareta 1999. *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen: skällsord, stereotyper och könskonstruktioner*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Ådahl, Martin & Andersson, Ulrika 2009. *Skillnad i attityd till fult språk mellan killar och tjejer – en kvantitativ studie bland gymnasieelever*. Halmstad: Sektionen för lärarutbildning, Högskolan i Halmstad.

Digitala källor

Andersson, Lars-Gunnar. Invektiv.

Nationalencyklopedin <www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/invektiv>

Hämtad 2015-04-23.

DO (2009) *Diskriminerings ombudsmannen – Utbildning*.

<<http://www.do.se/sv/Forebygga-diskriminering/Utbildning/>>

Hämtad 2015-04-25.

Ljung, Magnus. Svordomar.

Nationalencyklopedin <www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/svordomar>

Hämtad 2015-04-23.

Skolverket (2002) *Rapportering av regeringsuppdrag Relationer i skolan*

- en utvecklande eller destruktiv kraft.

<http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.10045!/Menu/article/attachment/kak.pdf>

Hämtad 2015-04-28.

Skolverket (2011) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*.

<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2705>>

Hämtad 2015-04-28.

Skolverket (2013) *Läroplaner, ämnen och kurser för gymnasieskolan-Svenska*.

<http://www.skolverket.se/laroplaneramenochkurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sve?tos=gy&subjectCode=SVE&lang=sv&courseCode=SVESVE01#anchor_SVESVE01>

Hämtad 2015-04-29.

Skolverket (2014) *Skolutveckling och värdegrund*.

<<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund>>

Hämtad 2015-04-22.

Skolverket (2014) *Skolutveckling och värdegrund. Demokrati och likabehandling.*

<<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/demokrati-ochlikabehandling/likabehandling>>

Hämtad 2015-05-01.

Skolverket (2014) *Skolutveckling och värdegrund. Kränkningar och mobbning.*

<<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/krankningar-och-mobbning/utreda-och-atgarda-1.198605>>

Hämtad 2015-05-01.

Bilagor

Bilaga 1

Kön:

Ålder:

De här skällsorden väljer jag att inte säga i klassrummet

De här skällsorden säger jag ibland i klassrummet

De här skällsorden säger jag utan problem i klassrummet

Mellan vilka uttalas skällsord?

Elev till elev

Elev till lärare Lärare till lärare

Lärare till elev

Ser du förekomsten av skällsord på skolan som ett problem? Ja Nej

Ibland

Agerar lärarna när de hör skällsord på skolan? Ja Nej Ibland

Har ni arbetat med skällsord i undervisningen? Ja Nej

Har du blivit kallad skällsord i skolan? Ja Nej

Har du kallat någon skällsord i skolan? Ja Nej

Tycker du att man kan kalla skällsord för mobbing? Ja Nej

Tar du upp skällsord i din undervisning? Ja Nej Ibland

Har du själv blivit kallad skällsord i skolan? Ja Nej Ibland

Vilka skällsord har riktats mot dig?

På den här sidan finns det plats för längre kommentarer

Vad gör du om du hör en verbal kränkning på skolan?

Finns det situationer där man bör ha överseende med skällsord? När i sådana fall?

Hur ofta hör du skällsord under skoltid? Sätt kryss där det passar bäst
Aldrig / / / / / / Varje dag

Hur ofta vidtar du åtgärder när du hör kränkningar under skoltid?
Aldrig / / / / / / Varje dag

Vems ansvar är det att skällsord och verbala kränkningar inte förekommer på skolan?

Skulle du agera om du hörde elever kalla varandra skällsord utanför skolan?

Övrig kommentar:

